

Bouwstenen voor het creëren van een rijke leeromgeving

Bob Koster

In dit laatste hoofdstuk worden een aantal ontwikkelingen geduid, zodat partnerschappen deze, in combinatie met de parels, kunnen oppakken. Eerst schetsen we die ontwikkelingen en formuleren welke vorm van leren we daarin herkennen. Op grond van de gevonden vormen van leren formuleren we ter afsluiting zes 'Bouwstenen voor het creëren van een rijke leeromgeving'.

Samen Opleiden intensiveren

We zien in alle parels dat schoolopleiders en instituutopleiders in toenemende mate *samen* programmaonderdelen en inhouden ontwikkelen. We zien verschillende initiatieven waarbij werkplekbegeleiders, schoolopleiders en instituutopleiders samen met studenten aan lessen of projecten werken. Dit wordt ook zichtbaar in de verschillende leergemeenschappen die binnen partnerschappen ontstaan en die in de parels worden beschreven. Er lijkt binnen partnerschappen meer en meer sprake van **'wederkerig leren'** tussen opleiders en studenten.

Gebruikmaken van de context

In bijna alle parels wordt er intensief gebruikgemaakt van de context om het leren van studenten te verdiepen. En die contexten verschillen van elkaar.

Partnerschappen blijken goed in staat om te formuleren wat het bijzondere is wat ze aan de studenten willen meegeven, bijvoorbeeld kennismaken met de verschillende scholen en

schoolvisies die in het partnerschap aanwezig zijn of gebruikmaken van de aanwezige expertise. Ook kan het gaan om het specifieke mbo-karakter van het partnerschap of om het leren van échte actoren, zoals ouders of leerlingen. Opleiders kunnen studenten helpen bij het in kaart brengen van de leer-mogelijkheden die op school aanwezig zijn. Uit de parels blijkt dat er heel vaak sprake is van **'contextleren'**.

Een kanttekening die bij contextleren gemaakt moet worden is dat dit kan leiden tot een zekere 'verkokering': als een student alleen maar ervaring opdoet in één bepaald type school (bijvoorbeeld een daltonschool of het mbo), ontbreekt een breder beeld. Dus wordt gewezen op het belang van de-contextualiseren. Dat wil zeggen dat studenten in aanraking komen met verschillende contexten en/of samen met anderen verschillende contexten beschouwen. Daardoor gaan zij beseffen dat er meerdere typen scholen en verschillende visies op onderwijs zijn. Het helpt als studenten worden gestimuleerd om binnen het partnerschap bij verschillende schooltypen/visies stage te lopen. Dit wordt ook wel 'circulair opleiden' genoemd.

Weloverwogen leraargedrag

De lerarenopleiding is een beroepsopleiding en de studenten (en hun begeleiders) zijn er dan ook vaak op uit om een kwalitatief hoogwaardig pedagogisch en didactisch handelingsrepertoire te ontwikkelen. Dat is de kracht van het leren op de werkplek: het is de oefenplek voor het handelen als leraar.

Maar, zo leren de parels ons, binnen een aantal partnerschappen gebeurt meer dan dat en dat vinden we heel inspirerend. Partnerschappen ontwikkelen leeractiviteiten voor studenten die erop zijn gericht de overwegingen, de keuzen, de

overtuigingen, de drijfveren te achterhalen die 'onder' het handelen van de student liggen om zo tot een verdieping van het leren te komen. Er is aandacht voor beredenerend leren. En dat maakt het leren binnen de partnerschappen rijker en intensiever.

Als het gaat om het waarom van het handelen, dan wordt gesteld dat het daarbij van belang is om 'theorie toe te passen'. Twee kanttekeningen daarbij: ten eerste merken we dat studenten energie krijgen van het gebruik van 'bronnen', zoals de mening van de leerlingen, de kennis van collega's in de school, een blog of een interessante documentaire. Het gaat bij het raadplegen van bronnen om meer dan alleen wetenschappelijke artikelen. Het leren van bronnen is een belangrijk onderdeel van beredenerend leren. We stellen voor 'theorie' te vervangen door 'bronnen'.

Ten tweede: 'toepassen' wekt de suggestie dat het mogelijk is om de kennis opgedaan op het instituut één op één in de praktijk te realiseren. Dat proces is echter veel complexer, omdat elke praktijk én elke student anders is. Het gaat erom een verbinding te maken in de driehoek persoon - praktijk - bronnen. In die verbinding ontstaat nieuwe kennis die wél betekenisvol is voor de complexe praktijk.

De vraag van de student

Kijkend naar alle parels zien we als een rode draad dat de focus ligt op de nieuwsgierigheid van de student die ontstaat in de context waarin hij functioneert.

Uit een aantal parels leren we dat aan het formuleren van een leervraag een proces voorafgaat: de context verkennen, in kaart brengen welke vragen dat in eerste instantie oproept, die vragen verder verkennen, en vervolgens tot fundamentele leervragen komen waar de student zelf eigenaar van is. Op die manier wordt maatwerk gerealiseerd en wordt 'de vraag achter de vraag' gezocht.

Leervraagsturing en het werken met individuele leerwerkplannen zien we terug in veel parels, dus in de praktijk van het Samen Opleiden. Het eigen leren van de student, maar ook van bijvoorbeeld de werkplekbegeleider, staat centraal.

Een kanttekening bij de focus op het eigen leren van de student is de volgende: dat kán

ertoe leiden dat studenten bijvoorbeeld voor een voorspelbaar leertraject kiezen of vragen formuleren die hen niet echt verder helpen in hun ontwikkeling. Daarom is het van belang dat opleiders de studenten prikkelen om nieuwe, uitdagende en spannende wegen in te slaan én dat er heldere eisen zijn geformuleerd waar de student uiteindelijk aan moet voldoen.

Onderzoek doen

Onderzoek is in de meeste parels geen apart onderdeel, maar is verborgen in de verschillende inhouden en leeractiviteiten. Zo kunnen we de intensieve voorbereiding van de leervraag (zie hiervoor) zien als een manier van onderzoek doen. Dat geldt ook voor het gebruikmaken van de rijkheid van de context door te observeren bij een aantal collega's.

Op deze manieren is onderzoek een integratief onderdeel van het handelen van studenten. Het is, als het gaat om de leraar als professional, niet de bedoeling dat ze onderzoekers worden, maar professionals die onderzoek gebruiken om hun handelingsrepertoire en/of het onderwijs te verbeteren ten behoeve van de ontwikkeling van hun leerlingen. Juist dát geven partnerschappen goed vorm door 'onderzoekend leren'.

Ruimte om ongepland te leren

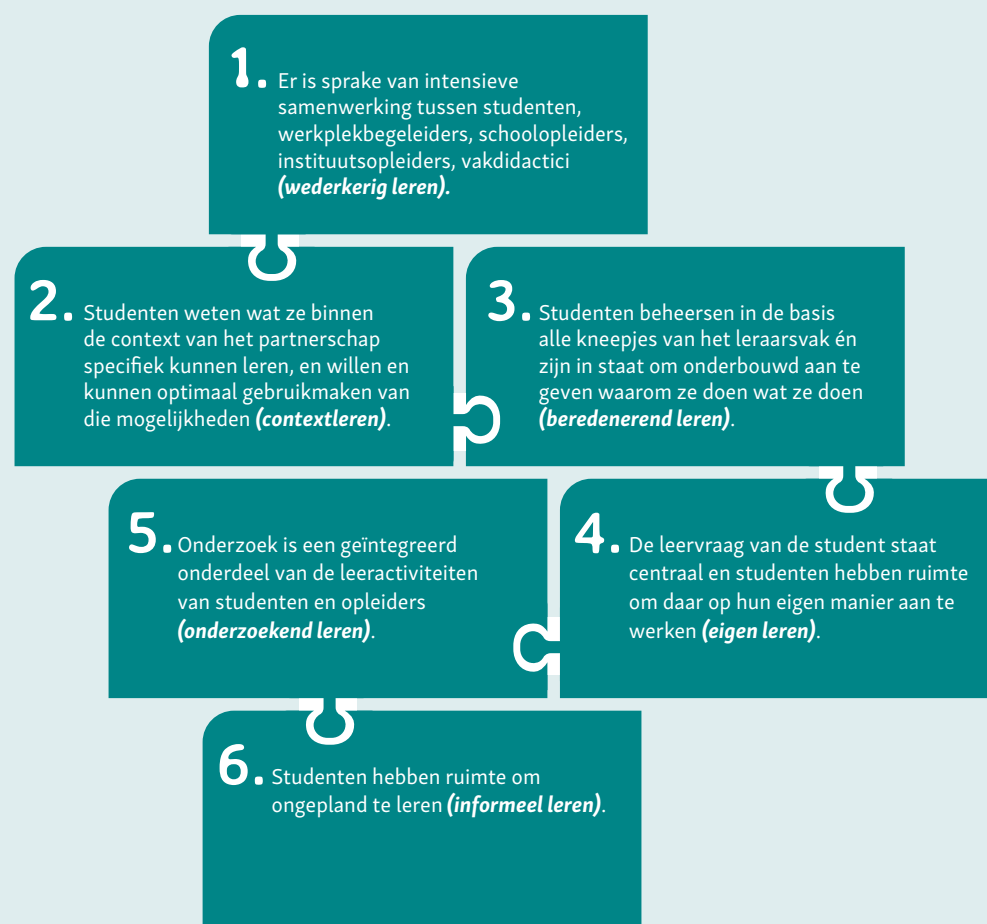
De focus op het creëren van een rijke leeromgeving voor studenten kan leiden tot een vol en dichtgetimmerd programma. Dat programma kan dan wel gevuld zijn met zeer relevante en betekenisvolle leeractiviteiten waaruit de student een keuze kan maken, maar kanttekening is dat er dan mogelijk geen ruimte meer is voor ongepland leren. Daarmee doen we de student tekort. Zij kunnen immers veel betekenisvolle ervaringen opdoen door 'trial & error', door gewoon te ondergaan wat er gebeurt en door tegen onverwachte zaken aan te lopen. Ruimte geven voor informeel leren is dan ook belangrijk.

Rijkheid van de leeromgeving

Deze bespiegeling op de parels in deze publicatie leert ons dat er veel verschillende manieren zijn waarop studenten binnen partnerschappen kunnen leren. Anders gezegd: de leeromgeving binnen partnerschappen kan worden getypeerd als rijk, breed en gevarieerd. Uit het voorgaande blijkt dat de volgende, elkaar versterkende vormen van leren een plaats hebben in de leeromgeving van partnerschappen:

- **wederkerig leren**
- **contextleren**
- **beredenerend leren**
- **eigen leren**
- **onderzoekend leren**
- **informeel leren**

Zes bouwstenen voor het creëren van een rijke leeromgeving

Bronnen en een korte leeswijzer daarbij

Wederkerig leren

In het artikel 'Opleiden en professionaliseren in leerateliers' beschrijven Quinta Kools en collega's vier uitgangspunten die ten grondslag liggen aan leeromgevingen, waarin studenten met docenten (voortgezet onderwijs) samen leren (p. 334). Verder schetsen ze de werkwijze in de leerateliers (p. 335-336) en de wijze waarop in de praktijk invulling is gegeven aan de vier uitgangspunten (337-338).

Contextleren

In hun artikel 'Context-Specific Teacher Preparation for New York City' presenteren Karen Hammerness en Elizabeth Craig een framework met vier lagen die ze ten aanzien van de context onderscheiden (p. 1228-1229). Met name de buitenste twee lagen van het framework vragen in de Nederlandse context om een andere invulling. Ze geven per laag inspirerende voorbeelden van een mogelijke invulling van een programma voor studenten (p. 1247-1251).

Beredenerend leren

In het katern 'Het transformatorhuisje. Inzichten en methodieken voor het opleiden van aanstaande leraren op de werkplek' geven Bob Koster en Judith Stappers aan dat door het leggen van links tussen theorie, praktijk en persoon drie leerprocessen plaatsvinden: reflecteren, verbinden en afstemmen (p. 9-12). Door aan deze leerprocessen een betekenisgerichte invulling te geven, vindt beredenerend leren plaats.

Eigen leren

In het eerste deel van het artikel 'Student-zelfregie in het hoger onderwijs' onderscheidt Jan Willem van den Boogert vijf facetten van zelfregie bij leren, waaronder eigenaarschap en motivatie (p. 70-72). Het tweede deel van het artikel beschrijft een aantal manieren waarop aan de ontwikkeling van deze vijf facetten kan worden gewerkt (p. 86-87).

Onderzoekend leren

In het artikel 'De onderzoekende houding van leraren' formuleren Marjon Bruggink en Frits Harinck negen kenmerken van de onderzoekende houding (p. 49-50). Ook geven zij aan hoe de onderzoekende houding bij (aanstaande) leraren gestimuleerd kan worden (p. 50-51).

Informeel leren

In het artikel 'The what and why of primary and secondary school teachers' informal learning activities' schetsen Antoine Lecat en collega's wat onder informeel leren kan worden verstaan (p. 101-103 tot aan par. 4) en welke typen informeel leren er bij leraren onderscheiden kunnen worden (tabel op p. 104). In de rest van het artikel worden vooral voorbeelden gegeven van de typen informeel leren die zij in hun onderzoek onderscheiden.